

УДК 1.147

С.М. Ягодзінський

ГЛОБАЛЬНА СВІДОМІСТЬ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРАКТИКА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті аналізується феномен глобальної свідомості, обґрунтовується його культурно-історичний і цивілізаційний виміри. Доводиться, що глобальна свідомість є складовою соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж, яка може визначити вектори на перспективи поступу людства в XXI столітті.

Ключові слова: глобалізація, глобальна свідомість, інформаційне суспільство, інформаційні мережі, соціокультурна практика.

Вступ

Поняття соціокультурної практики є недостатньо дослідженим у соціально-філософській літературі й використовується переважно культурологами та соціологами на позначення певного стандарту, відтворення якого забезпечує культурно-цивілізаційну ретрансляцію історичного досвіду людства з метою утримання стабільності й легітимності впроваджені моделі соціального устрою.

Окрім зазначених функцій, соціокультурна практика передбачає також пошук і апробацію нових видів організації життєдіяльності соціуму, форм комунікативної взаємодії, способів набуття та поширення морального, естетичного, правового досвіду. Д. В. Балданова справедливо зауважує, що «адаптація до нової ситуації передбачає одночасну інтенсифікацію процесу накопичення знань і духовно-морального досвіду – формування особистісної культури як ресурсу, складової структури людського потенціалу» [3, с. 143]. Механізмом переходу та пристосування до неминучих соціальних інновацій, на наше переконання, і є соціокультурні практики, які покликані зняти первинні конформістські настрої та продемонструвати переваги й потенціал нововведень.

Актуальність теми і постановка завдання

Не буде перебільшенням твердження щодо поверховості й лабільності на рівні суспільної психології уявлень про функціонування механізмів відповідальності, інтерференції та залежностей у соціальній системі глобалізованого суспільства. Відсутність методик узгодження індивідуальних вчинків, соціальних дій і цивілізаційних наслідків стає, на наш погляд, основною причиною суспільних вибухів, революцій, воєн і міжнародних конфліктів. Саме тому аналіз феномену глобального кризис призму індивідуального сприйняття планетарних ефектів від соціальних дій є актуальною соціально-філософською проблемою. В означеній загальній проблемі ми зупинимось на аналізі історико-філософських джерел формування поняття глобальної свідомості та репрезентації його як соціально-культурного концепту інформаційного суспільства.

Соціокультурні практики та єдність людства

Спрямованість соціокультурних практик на пошук оптимальних соціальних конструкцій нерідко є аргументом у філософських дослідженнях. Так, В. С. Гнатюк на основі аналізу історичності соціокультурних практик обґрунтовує концепт стійкого розвитку як бажану модель цивілізаційного поступу [9]. Проте евристичний потенціал зазначеного поняття більш повно розгортається при залученні його до аналізу глобальної свідомості як соціально-культурного конструкту кінця XX – початку XXI століття.

Засновник наукового напрямку з дослідження історичної колективної пам'яті М. Хальбваск ще в першій половині XX ст. висловив припущення, що суспільство – це дещо більше, ніж сукупність людей, їх вірувань, прагнень, інтересів та розбудованих на цій основі інституцій. Але соціальна синергія приводиться в дію лише за умови втілення соціальної солідарності в гармонії мислення, почуттів і дій. Метою таких перетворень, на думку

французького філософа, є формування способу, яким «колективний розум... дає людській свідомості доступ до всього, у чому цей розум себе реалізує: до почуттів, поведінки, ментальних пріоритетів і схильностей різних соціальних груп» [23, с. 168]. Це потребує прийняття соціумом колективних рішень стосовно оновлення існуючих і прийняття нових соціокультурних технік. Апробовані в соціальному полі, вони мають стати повсякденною соціальною практикою, спрямованою на консолідацію довіри і зусиль по розширенню освоєного людством простору.

У такому контексті соціокультурна практика кореспондується з дискурсивною практикою. Введене в науковий обіг М. Фуко, а потім теоретично обґрунтоване Ж. Деррідою та Ю Крістевою поняття дискурсивних практик широко використовується у сучасних соціально-гуманітарних дослідженнях. Зважаючи на те, що дискурсивні практики – це інституційовані певною історичною епохою правила (зазвичай концентровані у вигляді допустимих форм комунікативної взаємодії), є спокуса підпорядкувати їм і соціокультурні практики. На наше переконання, тлумачення соціокультурних практик як підвиду, форми існування дискурсивних практик недопустиме з огляду на різницю їх потенціалів і спрямованості на вирішення різних суспільних потреб.

Для обґрунтування цього положення звернемо увагу на функціональну складову дискурсивної практики. Кожна з них, за словами М. Фуко, проходить три стадії розвитку: деривацію (оформлення сутності); мутацію (пошук і застосування міждискурсивних залежностей); редистрибуцію (перерозподіл та встановлення нового ієрархічного порядку). І хоча, як ми зазначали вище, соціокультурні практики теж спрямовані на пошук нових форм життєдіяльності соціуму, основна їх функція все ж в іншому, а саме – в розгортанні цих форм з метою максимально можливої за даних умов реалізації соціокультурного потенціалу суспільства. Використовуючи аналогію, дискурсивна практика – є метафізичним, а соціокультурна – онтологічним рівнем легітимації правил та організації соціальної реальності.

Без їх взаємного доповнення і перетину в умовах глобалізації та інтенсифікації соціальних процесів, суспільний розвиток неможливий. Вичерпність ресурсу винятково дискурсивних практик помітив сам М. Фуко. В одній зі своїх робіт він пише: «Починаючи з минулого століття великі битви, які ставлять під питання загальну систему влади, вже не відбуваються... Більше вже не чекають ні імператора, ні царства останніх днів, ні навіть простого повернення первинних прав... що дійсно відстоюється і є метою, так це – життя, що розуміється в термінах фундаментальних потреб, конкретної сутності людини, реалізації її віртуальностей, повноти можливого» [22, с. 250]. Такий висновок нескладно конвертувати у постмодерністський нігілізм, гру, симулякри, деструкцію.

Розчинена в штучних дискурсах (способах утримання влади) мета існування людства, дезорієнтує соціальні групи й суспільство загалом. Відсутність спільної справи, нових горизонтів і реальних, а не віртуальних перспектив спроможна повернути у зворотній бік соціальну еволюцію, руйнуючи інституції та нівелюючи форми суспільної свідомості. Свого часу цю колізію виявили представники культурно-цивілізаційного підходу до періодизації історії (А. Тойнбі, О. Шпенглер та інші), але не змогли запропонувати шлях її усунення. Зняти суперечність між культурою та цивілізацією, на наш погляд, й покликані орієнтовані на глобальні задачі соціально-культурні практики.

Але на рубежі тисячоліть гіпертрофовані за темпами гуманітарні інновації відчутно ускладнюють процес імплементації практик у життя суспільства та залучення до них атомарних соціальних суб'єктів. Вони не встигають пройти стадію інституалізації перш, ніж втратять своє призначення, або будуть поглинуті іншими комунікативними взаємодіями. А тому, на наше переконання, у філософському дискурсі значна частина соціокультурних практик мають бути узагальненні в понятті «глобальна свідомість», зміст якого розкриває соціокультурну компетентність особистості як умову розвитку усіх форм суспільного потенціалу.

Особливої актуальності це завдання набуває в інформаційному суспільстві, яке вперше проблемі забезпечення єдності людства надало статусу програмно-концептуального соціального проекту. Успішне впровадження низки інноваційних рішень на рубежі ХХ-ХХІ століть перетворило кордони держав геополітичного Заходу в умовні лінії розподілу

сфер впливу. Пришвидженні за рахунок цього інтеграційні процеси в економічній, культурній, правовій, освітній і військовій сферах продемонстрували свої як позитивні, так і негативні сторони. Руйнування культурних ідентичностей, насаджування провідними країнами світу зручних для них правил виробництва, обміну та споживання, підкорення політичного істеблїшменту транснаціональним корпораціям і центрам політичного впливу, маніпулятивні технології та інші фактори свідчать про небезпеки руйнування цілісності соціуму.

Беручи це до уваги, своєчасним і необхідним вважаємо введення до соціально-філософської понятійно-категоріальної бази понять «глобальне мислення», «глобальна свідомість», «планетарна особистість», «колективний розум» тощо. Вони мають описати соціальний простір консолідованим, здатним до подолання внутрішніх конфліктів, расових, релігійних та інших форм ненависті. Іншими словами, сприймаючи глобальну свідомість як соціально-культурну практику, суспільство має віднайти джерела й механізми доповнення соціального простору планетарним, глобальним виміром.

Об'єктивною основою такого суспільного дискурсу є умови, які ще в кінці ХХ ст. надали людині право ідентифікувати себе з усім людством як у цивілізаційному, так і в соціально-культурному аспектах. І, якщо в часи Сократа, Леонардо да Вінчі, Г. Галілея, Ж. Ж. Руссо, Г. Гегеля, ідея всеєдності носила умоглядний характер і не була підкріплена соціальними фактами, то в сучасному світі кожна подія здатна впливати на безпеку й стабільність індивідів, груп, країн.

Навіть в умовах розгортання інноваційного потенціалу системи глобальних інформаційних мереж, людина, не маючи орієнтації на практику формування глобальної свідомості, не здатна раціонально прослідкувати кореляцію власних дій зі змінами в соціальному просторі. Способом наближення процесу формування глобальної свідомості до рівня суспільної практики є, на нашу думку, інтерпретація відповідного феномену як соціально-культурного концепту (конструкту).

У даній роботі ми вживаємо цей термін у контексті соціально-конструктивістського напряму у філософії та розуміємо під ним сукупність ідей, принципів, теорій, що можуть бути прийняті соціумом як нормативні задля забезпечення суспільного прогресу і гарантування виживання людства. За умови обґрунтування потреби в об'єктивації, соціокультурні конструкти набувають онтологічної рівнозначності зі структурними компонентами соціальної реальності. Прикладами імплантованих у соціальний простір конструктів і громадянських практик є мораль, гроші, державна влада, класи, звання, титули тощо [18, с. 14-33]. Їх важливість, за винятком радикальних соціально-філософських інтерпретацій, не підлягає сумніву, а тому в більшості країн світу вони лягли в основу формування соціального простору.

Кожна історична епоха на основі притаманних їй культурно-цивілізаційних координат породжувала нові конструкти й трансформувала існуючі. Виконуючи роль соціально-культурних домінант, вони забезпечували процедуру легітимації соціальних інститутів. Інформаційне суспільство теж виробляє свої конструкти, прагнучи втілити в них ідеальну соціальну модель. Водночас, доцільність виведення поняття глобальної свідомості на рівень соціокультурного конструкту залишається без відповіді. Не меншу дискусію серед науковців викликає також змістовне наповнення та місце зазначеного конструкту при реалізації суспільного потенціалу інформаційної доби.

Причин такого скептичного відношення, на наш погляд, декілька. По-перше, сучасні цивілізаційні виклики настільки непрогнозовані й глобальні, що ілюзорною видається думка про їх вирішення за рахунок нав'язування суспільній свідомості чергового теоретичного конструкту. По-друге, постмодерністський досвід подолання наративів (до яких належать і соціальні конструкти) утвердив недовіру до них та утруднив їх розробку і впровадження. По-третє, етична орієнтація більшості соціокультурних конструкцій знижує соціальну довіру до них в умовах інтенсифікації технологій маніпулюванню суспільною думкою.

Беручи це до уваги, єдиним способом залучення інноваційного, пізнавального й культурного потенціалу деякого конструкту вважаємо виявлення його історико-культурних і культурно-цивілізаційних джерел. Як і будь-яка інша форма розвитку, суспільний розвиток є сукупністю еволюційних та акцидентних складових. При цьому, за будь-якої вну-

трішньої комбінації подій та їх причин, траєкторія розвитку залишається логічною. Відтак, кожен історично обумовлений феномен у тій чи іншій формі має знайти відображення у наступних соціально-культурних трансформаціях суспільства.

Глобальне мислення як світоглядний орієнтир філософії космізму

Шукаючи концептуальні аналоги конструкту глобальної свідомості, дослідники неодноразово зверталися до філософсько-світоглядно спадщини представників космізму (В. І. Вернадський, О. Л. Чижевський, М. Г. Холодний, К. Е. Цюлковський, М. О. Умов, В. С. Соловйов, П. О. Флоренський, М. А. Булгаков, С. Л. Франк, П. Т. де Шарден та інші). Як науково-філософська система, космізм формує уявлення про цілісність світобудови та взаємозв'язку Космосу з процесами життєдіяльності соціуму. Для представників філософії космізму характерна позиція, згідно з якою космос – це будинок, який людству ще потрібно зрозуміти і освоїти. Соціально-філософську та антропологічну сутність космізму можна виразити так: людство – це явище не тільки планетарного, але й космічного походження, а тому в перспективі саме воно стане фактором зміни не тільки земної, а й космічної природи.

Слідуючи меті нашого дослідження, відзначимо, що подібні уявлення були притаманними ще давнім грекам, після чого отримали свою підтримку у релігійних мислителів Середньовіччя, натурфілософів Відродження, представників філософії Нового часу та неklasичної науки початку ХХ ст. Але вперше можливість втілення цих ідей у практику соціального життя відчули передвісники космічної ери. За їх баченням Людство мало підготуватися до своєї космічної долі. Пошуки шляхів такого переходу, як відомо, розділили космізм на три течії: природничо-науковий, релігійний і поетично-художній. Утім цілісність вчення, концептуальність ідей від того не постраждали й були представлені у формі суспільного дискурсу про планетарне майбутнє цивілізації.

І хоча існують перестороги, що попри прогностичність ідей, космізм не отримав широкого розповсюдження та залишився сукупністю теоретичних конструкцій, спробуємо виокремити ті його аспекти, які є вагомими для поступу людства в інформаційну еру. При цьому, відразу відмежуємося від екологічного, етичного, релігійного й футуристичного тлумачення соціально-філософського спадку космізму. Адже, на наше переконання, розвиваючи ці аспекти (які нерідко були всього лише пасіонарними фантазмагоріями), дослідники відходять від раціонального зерна цього напрямку, додаючи до нього абсурдні, суперечливі, очевидно хибні домисли.

Як приклад наведемо цитату з типового наукового дослідження, в якому своєрідно відроджуються ідеї космізму: «Людству потрібен новий Пророк, який би зумів захопити людей проблемою пошуку дороги в майбутнє, а не в минуле, зворушити їх душі і запалити серця, організувавши людську енергію на духовне відродження... Дар творчості, яким володіє людина, спочатку розчленовував Світ на все менші сутності, в підсумку проник так глибоко, що натрапив на «хребет» загальності. Коло замкнулося, творчість, як унікальний ноумен... прокладає шлях до возз'єднання із Загальним» [1, с. 296]. Очевидно, подібні роздуми не лише спотворюють сприйняття висновків і передбачень представників космізму, а й є приводом покласти їх роботи на полицю історії.

Саме тому, звертаючись при формуванні соціально-культурного концепту глобальної свідомості до творчості космістів, обмежимося поглядами представників природничо-наукового напрямку. Визначивши на їх основі каркас шуканого конструкту, за потреби, зможемо виявити й інші його аспекти.

Найбільшим евристичним потенціалом у контексті нашого дослідження, на наше переконання, володіють роботи українського вченого, першого президента Української академії наук В. І. Вернадського. Як і інші космісти, він вийшов за межі існуючих у його час наукових знань, вважаючи, що «в науці немає усвідомлення, що явища життя і явища мертвої природи, взяті з геологічної, тобто планетарної точки зору, є проявом єдиного процесу» [5, с. 12]. Тобто, життя – не випадкове явище, а закономірний результат світової еволюції. Активно впливаючи на біосферу за посередництва науки та інновацій, Людство перетворює її на ноосферу. Будучи освоєною за рахунок пристроїв і механізмів частиною космічного простору, ноосфера по-новому організовує біосферу.

Зазначені ідеї не були продуктом теоретизування, відірваних від реальності роздумів. В. І. Вернадський довів, що в деякий момент історії Землі маса живої речовини стала настільки критичною, що призвела до появи мислячих істот, питома вага яких, на перших етапах, була невеликою. Втім, керуючись власним розумом, людина видозмінювала всю речовину, яка її оточувала, а тому людство перетворилося на значну геологічну силу. Разом з цим приходиться розуміння, що «вічність життя у Всесвіті не гарантує його вічності на нашій планеті» [6, с. 120]. Тільки усвідомлення єдності людини й космосу, залучення всього інтелектуального потенціалу до збереження їх гармонійного розвитку та взаємного піклування може бути шляхом, який гарантуватиме тривале існування цивілізації і культури.

Хід історії має трансформувати суспільну свідомість у бік свідомості глобальної. У такий спосіб мислитель переклав відповідальність за подальшу долю Землі, природи, Людства на кожного індивіда, який, одного разу взявшись перетворювати біосферу, не спроможний зупинити, сповільнити чи повернути цей процес у зворотній бік. На цій підставі дослідник робить висновок про недопустимість існування незалежних від середовища факторів [7, с. 342]. Йдучи далі у своїх висновках, він припускає, що з часом середовищем організації життєдіяльності соціуму стане Космос.

Орієнтація на космічний простір, на наш погляд, й несла в собі функцію виведення людини на рівень глобальної свідомості, відволікаючи її від притаманних минулим історичним епохам воєн, перерозподілу ресурсів, нав'язування влади тощо. На рівні суспільної свідомості мала бути встановлена пріоритетність освоєння Космосу, пошуку нових видів енергії, інноваційних матеріалів, покращення медичного обслуговування, орієнтування на технологічний прорив у галузях науки й освіти.

Думку щодо необхідності виходу за планетарні масштаби обґрунтовували й інші представники філософії космізму. Так, український біолог М. Г. Холодний схилився до думки про космічне походження людського інтелекту. Переконливим аргументом «органічного зв'язку розуму з усім космосом є результативність застосування методів математичного аналізу до точного опису, пояснення і передбачення явищ природи» [24, с. 146], що свідчить про спільне походження та коеволюцію людини й Всесвіту. Взавши за основу свого аналізу поняття «антропоцентризм», з часом він запропонував замінити його поняттям «антропокосмізм», сутність якого полягає в тому, що у відношення людини до природи все більшою мірою проникають нові засади – прагнення не лише підкорити її, а й проникнути у таємниці структури матерії. Доречним у такому контексті є питання про доцільність нової концепції та її роль у суспільному поступі людства. І хоча запропоновані М. Г. Холодним роздуми про зв'язок людини і Космосу далекі від статусу інструментального знання, вони несуть важливі для інформаційної доби висновки.

Пришвидшена інформаційними мережами глобалізація надала людині підстави для сприймання себе громадянином світу. Але сам по собі, цей факт не накладає на людину обов'язків по перебудові відношення до себе й суспільства. За задумом українського дослідника, пояснення базових положень антропокосмізму мало б сприяти виробленню нових форм суспільних взаємовідносин. Останні мають бути орієнтовані на визнання людиною місії орієнтації соціуму на виконання завдань, суміжних з досягнутими космічними горизонтами. Як і В. І. Вернадський, відповідальність за майбутнє М. Г. Холодний покладає на кожен окрему особистість [24, с. 178]. Піднявшись розумом над сліпою історичною необхідністю, вона має усвідомлювати наслідки своїх вчинків, а волю спрямовування на активацію еволюції людини як біологічно-космічної істоти.

При аналізі ключових ідей природничо-наукового напрямку космізму неможливо оминути увагою наробок К. Е. Ціолковського, твори якого до цього часу цитуються в роботах з астрофізики, космонавтики, аеродинаміки, ракетобудування. Відомий учений одним із перших описав відношення людини і природи як відношення елементів єдиної системи, через що окрім суто наукових висновків місце в його роботах знайшли й етичні, релігійні, соціологічні, футурологічні аспекти. Порівняльний аналіз історії людства та його успіхів, виявив своєрідну циклічність. Кожне наступне коло циклу привносить ускладнення відомих форм організації життєдіяльності [25, с. 30-31]. Такі хвильові процеси коеволюції дозволили К. Е. Ціолковському сформулювати поняття Громадянина Всесвіту. І хоча його

погляди на зміст даного поняття можна назвати метафізичними, все ж воно, хоч і у вигляді метафори, вказує на місце людини в еволюції Всесвіту. Доторкнувшись до нього, його таємниць, закономірностей, див, красот, парадоксів і потенціалу, людство на рівні свідомості не має права повернутися у попередні епохи, а навпаки, — зобов'язане ввійти в нову еру готовим до нових випробувань і здобутків.

На основі своїх наукових відкриттів К. Е. Цюлковський побудував соціальну утопію. Будучи широко впевненим у прагненні людини до щастя, він запропонував активно розробляти проекти консолідації людства та шукати оптимальну модель адміністративно-господарського управління, прищеплювати народам загальнолюдську азбуку моральної дисципліни.

Загалом, розроблені в рамках філософії космізму соціально-філософські ідеї й донині мають як своїх прибічників, так і критиків. Все ж безсумнівною залишається теза про неможливість руху людства вперед без подоланням накопиченого століттями багажу протиріч. Ми переконані, що досягши високого рівня соціальної самоорганізації, розкривши її глобалізаційний потенціал, впровадивши системи інформаційних мереж, людство мусить відійти від релігійних, етичних, естетичних, юридичних, освітніх та іншого виду суперечностей. Вони мають бути прикрасою націй і країн, а не їх тягарем, приводом для конфліктів, смертей і страждань. Очевидно, такі зміни потребують еволюції суспільної свідомості, вихід її на глобальний рівень, який за своєю сутністю буде індиферентним до розбіжностей.

Складається враження, що подібні роздуми вчених виражають не більше, ніж їх світоглядну орієнтацію і не можуть бути верифіковані за допомогою наукових фактів, гіпотез, теорій. Якщо це вірно, то зроблені висновки втрачають статус аргументів не лише в точних чи природничих науках, а й у гуманітарних дискусіях.

З метою спростування подібних звинувачень звернемося до творчої спадщини видатного вченого, винахідника і філософа О. Л. Чижевського. Досліджуючи сонячну активність, він довів її зв'язок з цивілізаційними процесами. Поринувши в історію цього питання, ним було виявлено, що «за тисячоліття до початку дослідного вивчення природи склалося глибоке переконання в тому, що життя являє собою лишень трепіт космічних сил, потік космічної енергії» [26, с. 502]. Тобто, життя окремої людини і життєдіяльність всього людства детерміновані космічними процесами, серед яких спостерігаються переходи космічної енергії у психічні стани. О. Л. Чижевський обґрунтував, що відповідно до циклів сонячної активності змінюються погодні умови, врожайність, міграція тварин, активність мікроорганізмів, рівень епідеміологічних захворювань, частота раптових смертей і т.д. Отже, ми не маємо права виключати людську особистість із загального строю природи, відривати її від механіки Всесвіту. Разом з тим, О. Л. Чижевський підкреслював, що цей вплив не є безпосереднім і очевидним; його слід виявляти, розробляти й поглиблювати.

Глобальна свідомість у контексті сучасної картини світу

Отже, «космічна філософія» підняла проблему формування людини з розвиненим інтелектом, високими моральними якостями і культурою мислення, людину якій належить не тільки оволодіти таємницями Космосу, а й використати отримані знання для його освоєння.

Висновки представників філософії космізму корелюють із новітніми природничо-науковими теоріями та напрацюваннями гуманітарних наук. Так, В. С. Стьопін і Л. Ф. Кузнецова виявили «збіг базових принципів філософії космізму і багатьох фундаментальних ідей сучасної наукової картини світу та її світоглядними висновками» [20, с. 242]. Вони вважають, що потенціалу космізму цілком достатньо для узгодження західної та східної моделей світорозуміння й вироблення єдиних принципів і норм організації життєвого простору.

Заслугує на увагу також лінія, прокладена від космізму до синергетики. Відкриті закони нерівноважної термодинаміки, які відображають нелінійні, стохастичні, кооперативні і т.п. властивості відкритих саморегульованих систем остаточно утверджують у правильності окресленої космістами світоглядної орієнтації на тлумачення Космосу як частини соціального простору. Зіставляючи філософію космізму та постнекласичну науку, Л. Г. Дротянко теж відмічає, що «мислителі цього напрямку вже на початку ХХ ст. залучали термінологію сучасної науки» [10, с. 185]. І хоча це відбувалося переважно у метафоричній формі, схо-

плення загальних тенденцій можна визнати цілком вірним.

У сфері гуманітарного знання понятійний апарат філософії космізму теж не втратив своєї актуальності і перманентно уточнюється та розширюється в роботах сучасників. Адже, як зазначає О. О. Базалук, «в основу світогляду людини майбутнього має бути закладене розуміння того, що її життя – це частина життя цивілізації, і наскільки повно вона реалізує себе в житті, настільки масштабною і продуктивною буде діяльність цивілізації» [2, с. 4]. Утім на рівні індивідуальної свідомості такі перестороги сприймаються не більше як метафори, а інколи і як елемент політичної боротьби. Тому вважаючи до речними, справедливими, важливими подібні твердження, людина не вчиняє достатньо відчутних дій задля їх реалізації.

І проблема не лише у недостатності соціальної довіри до носіїв подібної інформації. Гальмуючим чинником є також відсутність механізмів запуску соціокультурних практик, які б втілювали у життя і демонстрували переваги колективної турботи за майбутнє цивілізації. Можна звинуватити такі висловлювання у популізмі та нежиттєздатності в реальних умовах соціальної дійсності.

Втім, історія та сучасність все більше підштовхують нас до визнання об'єктивності еволюції суспільної свідомості. М. Бердяєв обґрунтовував цей процес так: «У своїй історичній долі людина проходить різні стадії, і завжди трагічна їх доля. Спочатку людина була рабом природи, і вона почала героїчну боротьбу за своє збереження, незалежність і звільнення. Вона створила культуру, держави, національні групи, класи. Але вона стала рабом держави, національності, класів. Нині розпочинає вона новий період» [4, с. 36]. Як і представники космізму, він розробив свою модель нового суспільного ладу та описав рух людства в ньому крізь моральне християнське вдосконалення.

Реалії цивілізаційного поступу в ХХ ст. виявили соціальну утопічність більшості із запропонованих теорій, звівши їх до сукупності векторів, базових ідей і принципів. Останні й стають основою оновлених концепцій трансформації суспільної свідомості до глобального, планетарного рівня. Заперечувати потребу в цьому – означає поглиблювати ті кризові явища, які все з більшою силою поглинають країни світу. При цьому, як пояснює І. І. Кравченко, ми проминули період утопічних очікувань, які завжди передують соціальної кризі [14, с. 42-43]. Прагнучи перебудувати існуючий лад, людство загострює культурно-цивілізаційні протиріччя, вводить економіку, культуру, політику, право в стан рецесії. У часовій перспективі, це неминуче нівелюватиме соціально-культурні очікування до соціального нігілізму та апатії.

Настав час визнати, що людство опинилося перед черговою межею, яка визначить нові уявлення про розміри доступного простору, специфіку суспільних відносин, а також правових і моральних норм, окреслить ціннісні орієнтири й соціокультурні перспективи. Заперечення цього, однозначно, є шкідливою соціальною практикою.

Солідарну думку висловлює також С. Л. Катречко, який перехід до використання інформаційних технологій називає передумовою радикальних зсувів у свідомості, «що дозволяє говорити не лише про її трансформації, а й про подолання індивідуальної свідомості надіндивідуальними структурами» [13, с. 65]. Пограничний стан суспільства має бути осмислений, адже «межа не просто означає завершення процесу... нею визначається рубіж, за яким об'єкт, процес чи явище переходять у якісно новий стан, кризу, після якої розвиток продовжується» [13, с. 45]. На наше переконання, саме ідея глобальної свідомості (в її сучасному наповненні) надає соціальному простору третього виміру, чим розширює його фізично.

Але для руху у трьох напрямках – цивілізаційному, культурному та ноосферному – людство повинно налаштувати усі форми суспільної свідомості на глобальну перспективу. В одній із своїх останніх робіт відомий фахівець з вивчення планетарного мислення та колективного розуму, академік М. М. Моїсєєв застерігав від огульних, передчасних висновків щодо універсальності ідеї про ноосферу. Сам по собі відхід суспільної свідомості від усталених канонів, норм, правил провокує появу біфуркацій, які, як відомо, можуть позбавити систему «пам'яті» [15, с. 124]. У випадку соціальної системи це означає втрату нею умов стабільності. Частково, такі процеси уже спостерігаються у формі нехтування гуманітарною складовою в освіті, відсутністю інститутів моральної, естетичної, аксіологічної

підтримки соціального життя тощо. Тому погодимося з висновком М. М. Моїсеєва, який, вважаючи формування ноосфери необхідним і єдино правильним шляхом модернізації соціально-культурного простору, все таки зауважує: «не можна стверджувати, що її (ноосфери – С.М.) прихід настільки ж неминучий, як екологічна криза» [15, с. 130]. Попри це, альтернативних шляхів суспільного поступу не існує.

Доказом цього є поглиблення соціального розколу в світовому масштабі. Поки що глобалізаційні процеси покривають негативні наслідки таких тенденцій, але локальні конфлікти демонструють їх значний руйнівний потенціал, який не компенсується жодними благами і перевагами соціально-політичної, економічної та інших видів співпраці. Ось чому «серед теоретиків і вчених зростає розуміння, що на рубежі ХХ і ХХІ століть потрібно, спираючись на наявний історичний досвід, орієнтуватися на якісно нові шляхи і зразки суспільного розвитку» [19, с. 401]. Як переконує В. С. Семенов, вихід слід шукати винятково в практичній сфері, впроваджуючи відповідні соціально-культурні практики.

Глобальна свідомість мережевого суспільства: тенденції і перспективи

Можна припустити, що інновації та соціокультурний потенціал мережевих технологій дещо послабляють цивілізаційну напругу, пропонуючи хоча й віртуальне, але все ж розширення соціального простору в умовах згортання соціального часу. Цим шляхом, зокрема, пішли укладачі колективної монографії «Вплив Інтернету на свідомість та структуру знання» (2004), що надали віртуальним мережам статусу особливої реальності, яка впливає на всі аспекти сучасної культури [8]. Не меншого оптимізму щодо перспектив віртуалізації висловлював Д. В. Иванов, який вважав її більш евристичною, ніж постмодернізм. Відтак, підсумовує учений, «актуальність фокусування на віртуалізації на початку ХХІ ст. буде наростати і ставатиме все більш самоочевидною... при цьому парадигма глобалізації, яка знаходиться на вістрі моди, відчуватиме труднощі перед обличчям нових тенденцій» [11, с. 81]. Проте навіть в ескізному вигляді концепція віртуалізації може стати моделлю суспільних змін рубежу ХХ – ХХІ століть.

Якщо висловлене дослідниками припущення справедливе, то глобальна свідомість, на наш погляд, мала б стати результатом впровадження мережевої соціальної архітекτονіки, в якій складність системи відношень (залежностей, впливів, балансів) обумовлена нелінійною диференціацією її елементів. Перекладаючи це на мову систем, отримуємо закон прямої залежності соціальних дій на увесь соціальний простір за умови його глобалізації.

Попри це, одна лише кореляція залежностей не вичерпує усього комплексу наявних соціальних і культурно-цивілізаційних проблем, пов'язаних з формування суспільної свідомості глобального рівня. Незважаючи на те, що «віртуалізація соціальної реальності, виражена через процесуальність і континуальність, призводить до появи умов для нової реальності» [12, с. 106], результати соціологічних досліджень показують небезпечно відхилення у сприйнятті соціумом потенціалу цього інноваційного ресурсу. Для більшості воно слугує лише способом втечі від реальності та побудови свого, відірваного від інших членів суспільства, світу.

Існують і значно небезпечні тенденції, які криються у можливості маніпулювання суспільною свідомістю в планетарних масштабах. Цитований вище Д. В. Иванов, підводячи підсумки свого дослідження, пророкує формування у майбутньому віртуальних імперій, які консолідовано створюватимуть і транслюватимуть економічні, політичні, культурні та інші впливові образи та комунікативні моделі [11, с. 84]. Не потребуючи для свого існування захоплення географічного і соціального простору, віртуальні імперії стануть впливовішими за великі армії, транснаціональні корпорації, фінансові чи державні структури. Хоча дослідник прямо не вказує на способи збереження такої потужності, виявити їх в наш час нескладно.

Уміло організований контроль над інформаційними потоками, своєчасне (навіть автоматичне) реагування на їх дивергенцію, виявлення точок соціальної біфуркації, підміна реальних об'єктів, подій, явищ, причин їх симулякрами є віртуальною надбудовою над соціальною системою. До її переваг відноситься масштабованість, універсальність, тотальність, фізична незнищенність ресурсів та їх відтворення згідно з темпами науково-

технологічного прогресу. Найвні приклади успішного функціонування таких технологій підтверджують вказані перестороги.

Отже, потенціал глобальних інформаційних мереж (які нині визначають соціальну метрику), на наше переконання, недостатньо реалізований для виведення людства на планетарні масштаби, але вже достатній для перетворення соціальної реальності у віртуальну площину. Внаслідок цього, соціальний простір не розширюється, як про те мріями творці цифрової революції, а звужується з кожною технологічною чи соціально-гуманітарною інновацією.

Виходячи з цього, задачу осмислення глобальної свідомості як соціально-культурної практики інформаційного суспільства вважаємо актуальною філософською проблемою. Вирішуючи її, людство не лише поступово позбавлятиметься тягарів минулих протиріч, а й окреслить перспективи подальшого розвитку, розгорне перед собою нові горизонти, повноцінно осмислить свою сутність як носія розуму у Всесвіті.

Спираючись на результати попередніх досліджень, учені й на початку ХХІ ст. не полишають спроб виявити сучасні контексти і виклики, що супроводжують формування глобальної свідомості. Особливо відмітимо роботи Г. В. Номеровської та Е. О. Прилуцького. Зокрема, Г. В. Номеровська глобальну свідомість зробила спеціальним предметом свого наукового дослідження [16]. Виходячи з історичності відповідного феномену, його потенціал вона бачить у забезпеченні стійкого розвитку цивілізації. На основі чого нею робиться висновок, що глобальна свідомість є складовою глобалістики і покликана відповідати за процес соціалізації особистості в глобалізованому соціальному просторі. Моральність, екологічність, пасіонарність, відповідальність мають стати атрибутами людини майбутнього. І хоча з більшістю запропонованих Г. В. Номеровською висновків можна погодитися, все ж, на нашу думку, загалом вони звернені не скільки до опису реального переходу суспільства на глобальний рівень своєї самосвідомості, скільки до філософсько-історичної рефлексії над даною проблемою в контексті інтеграційних і глобалізаційних процесів інформаційного суспільства.

Дещо по-іншому проблему формування глобальної свідомості висвітлює Е. О. Прилуцький. Як історик, він зосередився на генезисі даного поняття та прослідкував його еволюцію від постановки проблеми про глобальне мислення в кінці ХІХ – на початку ХХ століття через уявлення про планетарну свідомість і колективний розум (М. М. Моїсєєв) до виявлення впливу Інтернету на всі форми суспільної свідомості [17]. І хоча обраний ним вектор аналізу неправомірно відхилений у бік екологізму, цінною нам видається думка про відкриту агресію системи глобальної свідомості проти людини та її психофізіологічних можливостей.

Людина, котра поставила собі на службу інформаційні мережі, нині стає їх слабкою ланкою. Вона не здатна оброблювати інформацію зі швидкістю світла, виконувати евристичний аналіз об'ємних баз даних. Прийняття рішень у ситуаціях, що потребують одночасного врахування значної кількості вхідних параметрів з одночасним аналізом їх взаємної кореляції є непосильним навіть для найбільш обдарованих. Ще в середині ХХ ст. подібних завдань були одиниці, але й вони не могли тривалий час працювати без втручання операторів. На початку ХХІ ст. системи розподілених обчислень із системами нелінійних алгоритмів стали повсюдними та, переважно такими, які не потребують активного втручання у свою роботу людини.

В умовах глобальних інформаційних мереж, які все більше відмежовуються від статусу соціальних, усі можливі параметри життєдіяльності суспільства концентруються в мережі. Поки що попит на них дискретний. Тобто, інженери, економісти, соціологи, політологи та інші фахівці вибірково обробляють існуючі бази даних, фізично не будучи спроможними усвідомити їх як ціле.

Зі сказаного можна було б зробити висновок про те, що людина опиняється перед межею, обумовленою властивостями її як природного тіла. Як ми зазначали вище, для подолання цього бар'єру суспільство має консолідовано прийняти спільні норми, принципи, закони соціального життя і, досягши в цьому згоди, рухатися до освоєння нових космічних горизонтів. Такий висновок, хоча й з елементами соціального утопізму, все ж доволі при-

вабливий з точки зору представників соціально-політичних і гуманітарних наук. Не відкидаючи наявних недоліків соціальної реальності, він вказує шлях її подальшого оновлення, покращення, еволюції, адаптації тощо.

Проблема носія глобальної свідомості

Утім така точка зору має право на існування лише за однієї умови, яка не піддавалася сумніву жодним мислителем, ученим, релігійним діячем упродовж усієї історії цивілізації. Априорно постулювалось, що єдиним носієм свідомості може бути людина, а глобальної свідомості, відповідно, — людство. Виходячи за межі соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж, можемо передбачити появу антропоморфних мереж, які й будуть «уособлювати» глобальну свідомість.

Таке припущення видається науковою фантастикою, але вже кілька років фахівці Європейської ради з ядерних досліджень (CERN) залучають ресурси як окремих комп'ютерів, так і відокремлених мереж задля проведення надскладних обрахунків роботи адронного коллайдера. Навіть оброблені дані складають наскільки значний масив інформації, що він не може бути записаним в оперативному (діючому, актуальному) вигляді на жоден штатний носій, а тому існує лише у віртуальній мережевій формі. Не буде перебільшенням твердження, що саме цей мережевий прообраз, використовуючи потужність усіх доступних ресурсів та корелюючи в режимі on-line напрацювання сотень наукових колективів зі всього світу, акумулює в собі більш повну картину світобудови, ніж її собі уявляють вчені. Фактично, дослідник, проводячи теоретичні обрахунки, змушений надавати запити мережі, чітко вказуючи, що саме його цікавить. При цьому повний обсяг даних людської свідомості недоступний.

Не вирішує зазначену колізію і концепція історичності суб'єкта пізнання. Вивчаючи гравітацію, абсолютно чорне тіло чи еволюцію зірок покоління вчених мали справу з одним і тим самим об'єктом. Навіть у просторі постнекласичної науки, яка виявила вразливих до зовнішнього втручання об'єктів, а також об'єктів із нетривалими, спорадичними властивостями, історичність пізнавального процесу забезпечували теоретичні обрахунки та моделі. В описаній вище ситуації зазначені підходи не дієві, адже об'єктом пізнавального інтересу стала мережева інформація (не об'єкт, не його модель чи образ), яка видозмінюється з кожним привнесеним до неї фактом чи запитом.

На ці реалії все відчутніше накладають мрії технократів про так званій квантовий комп'ютер. За прогнозами, його обчислювана потужність дозволить обраховувати і виявляти те, на що не здатні навіть найновітніші математичні, соціологічні, політичні, екологічні та інші концепції. Миттєва обробка Інтернет публікацій, форумів, газет, прес-релізів, документів, монографій, статей, висловлених у соціальних мережах думок (з урахуванням їх тональності) та іншої доступної інформації дозволить квантовому комп'ютеру з точністю до одного дня оцінити імовірність настання політичних, культурних, економічних, військових, освітніх подій у світі терміном на три роки наперед. При цьому кожна комбінація подій буде представлена у вигляді закінченої конфігурації глобального соціального простору.

Висновки

Залишимо за межами даної роботи аналіз соціокультурних наслідків від впровадження цих інноваційних технологій, тим паче, що даній проблемі присвячена значна кількість науково-популярної і футурологічної літератури, відзняті десятки фільмів. Останні наочно демонструють різні варіанти подій після настання технологічної сингулярності — моменту в історії, після якого людина не буде в змозі оцінити, осмислити та самостійно підтримувати темпи науково-технічного прогресу. Не виключено, що такий напрям суспільного розвитку є закономірним і невідворотним, а наша стурбованість — це лише форма страху перед змінами. Адже, суспільство, як і будь-яка самоорганізована система, прагне до набуття стабільного стану і усіма способами уникатиме руйнування усталених зв'язків і відношень. Але нині людина вперше опинилася перед викликом її інтелекту, її здатності творити, контролювати, пізнавати. Чи готове суспільство перед обличчям глобальних проблем, передати частину управління віртуальній мережі, — ось те запитання, яке постане перед нами в найближчі десятиліття.

Підводячи підсумки нашого дослідження вважаємо за необхідне звернути увагу усіх соціальних суб'єктів на загрози, перед яким опинилося людство на рубежі ХХ – ХХІ століть. Ми далекі від апокаліптичних прогнозів і науково-фантастичних оповідей про майбутнє. Разом з тим, як було показано вище, процес входження суспільства до горизонту подій точки біфуркації як у технологічній, так і в соціально-політичній та гуманітарній сферах, розпочато. Тому без розробки соціокультурних практик, спрямованих на формування глобальної свідомості, глобальної відповідальності, глобальної оцінки залежностей і балансів, суспільство ризикує втратити притаманний йому вже кілька тисячоліть образ.

Література:

1. *Азроянц Э. А.* Глобализация: катастрофа или путь к развитию? Современные тенденции мирового развития и политические амбиции / Э. А. Азроянц. – М. : Издательский дом «Новый век», 2002. – 416 с.
2. *Базалук О. А.* Существование мира: современная модель «Эволюционирующая материя» / О. А. Базалук // *Философия и космология.* – 2009. – С. 3-36.
3. *Балданова Д. В.* Стратегии аккультурации корейцев: культурно-исторические основания : дисс. ... канд. культурологии : 24.00.01 – Теория и история культуры (культурология) / Диана Валерьевна Балданова. – Чита, 2014. – 192 с.
4. *Бердяев Н.* Человек и машина. (Проблема социологии и метафизики техники) / Н. Бердяев // *Путь.* – 1933. – № 38. – С. 3-38.
5. *Вернадский В. И.* Живое вещество / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1978. – 358 с.
6. *Вернадский В. И.* Живое вещество и биосфера / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1994. – 672 с.
7. *Вернадский В. И.* О науке. В 2-х т. Т. 1. Научное знание. Научное творчество. Научная мысль / В. И. Вернадский. – Дубна: Феникс, 1997. – 576 с.
8. Влияние Интернета на сознание и структуру знания / Под ред. *В.М. Розина.* – М. : ИФРАН, 2004. – 239 с.
9. *Гнатюк В. С.* Концепт «устойчивое развитие» в контексте теоретических исследований и социокультурной практики : автореф. дисс. ... докт. филос. наук : 09.00.11 – Социальная философия / Виктор Степанович Гнатюк. – Ростов-на-Дону, 2011. – 42 с.
10. *Дротянко Л. Г.* Феномен фундаментального і прикладного знання (Постнекласичне дослідження) / Л. Г. Дротянко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджмен. і бізнесу, 2000. – 423 с.
11. *Иванов Д. В.* Виртуализация общества / Д. В. Иванов. – СПб. : «Петербургское Востоковедение», 2000. – 96 с.
12. *Каменская Т. Г.* Виртуализация и девиртуализация социальной реальности / Т. Г. Каменская // *Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства.* – 2010. – Вип. 16. – С. 105-109.
13. *Катречко С. Л.* Интернет и сознание: к концепции виртуального человека / С. Л. Катречко // *Влияние Интернета на сознание и структуру знания / Под ред. В.М. Розина.* – М. : ИФРАН, 2004. – С. 57-72.
14. *Кравченко И. И.* Политика и сознание / И. И. Кравченко. – М.: ИФРАН, 2004. – 216 с.
15. *Моисеев Н. Н.* Системная организация биосферы и концепция коэволюции / Н. Н. Моисеев // *Общественные науки и современность.* – 2000. – № 2. – С. 123-130.
16. *Номеровская Г. В.* Становление глобального сознания : философский анализ : дисс. ... канд. филос. наук : 09.00.08 – Философия науки и техники / Галина Вениаминовна Номеровская. – М., 2006. – 166 с.
17. *Прилуцкий Е. О.* Глобальное и планетарное сознание (понятия, историческое развитие, предмет) [Электронный ресурс] // Самолит : [сайт] / Е. О. Прилуцкий. – Режим доступа: <http://samolit.com/books/5684>. – Загл. с экрана.
18. *Резнік О.* Громадянські практики в перехідному суспільстві: чинники, суб'єкти, способи реалізації / О. Резнік. – К. : Інститут соціології НАН України, 2011. – 336 с.
19. *Семенов В. С.* Уроки ХХ века и путь в ХХІ век (социально-философский анализ и прогноз) / В. С. Семенов. – М. : ИФРАН, 2000. – 411 с.
20. *Степин В. С., Кузнецова Л. Ф.* Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации / В. С. Степин, Л. Ф. Кузнецова. – М.: ИФРАН. – 274 с.
21. *Турчин А. В., Батин М. А.* Футурология. ХХІ век: бессмертие или глобальная катастрофа? / А. В. Турчин, М. А. Батин. – М. : Бином. Лаборатория знаний, 2013. – 263 с.
22. *Фуко М.* Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет / М. Фуко : Пер. с франц. – М. : Касталь, 1996. – 448 с.
23. *Хальбвакс М.* Социальные классы и морфология / Морис Хальбвакс: Пер. с фр. А. Т. Бикбова, Н. А. Шматко. – М. : Институт экспериментальной социологии; СПб. : Алетейя, 2000. – 509.
24. *Холодный Н. Г.* Избранные труды / Н. Г. Холодный / Под ред. К. М. Сытника. – К. : Наукова думка, 1982. – 444 с.

25. Циолковский К. Э. Космическая философия / К. Э. Циолковский. – М.: ИДЛ, 2001. – 496 с.
26. Чижевский А. Л. Космический пульс жизни: Земля в объятиях Солнца. Гелиотараксия / А. Л. Чижевский. – М.: Мысль, 1995. – 769 с.

С.Н. Ягодзинский. Глобальное сознание как социокультурная практика информационного общества

В статье анализируется феномен глобального сознания, обосновываются его культурно-исторический и цивилизационный измерения. Доказывается, что глобальное сознание является составной частью социокультурного потенциала глобальных информационных сетей, которая может определить векторы и перспективы развития человечества в XXI веке.

Ключевые слова: глобализация, глобальное сознание, информационное общество, информационные сети, социокультурная практика.

S. Iagodzonkiy. Global consciousness as a sociocultural practice of information society

The article is devoted to the phenomenon of global consciousness and its cultural, historical and civilizational dimensions. We prove that the global consciousness is an integral part of the socio-cultural potential of global information networks, which can determine vectors and prospects of the development of mankind in the XXI century.

Keywords: globalization, global consciousness, information society, information networks, socio-cultural practices.

О.Б. Попова,

ст. викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін НУФВСУ

КОНТЕНТ ТІЛЕСНОСТІ В КУЛЬТУРІ МОДЕРНУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ТЕРЕНАХ

Розкривається місце і роль контенту тілесності на вітчизняних теренах в епоху модерну. Український модернізм просякнутий тим уявленням про єднання тілесного і духовного, яким переповнений Модерн з його вірою в прогрес, прагненням до раціональності і всезагального контролю. Він дав можливість по-новому розглянути поняття тілесності і змінити ставлення до людського тіла. Проголошена свобода неминуче вивільнює тіло і розширює значення тілесності. Епоха Модерну просякнута чутливою тілесністю, що вже дозріла для вираження власної свободи, але ще не насмілилась вирватись назовні і проявити себе відкрито. Ці особливості знайшли своє виявлення як у повсякденному житті, так і в мистецтві. Характерно, що зі зміною дамської моди на рубежі століть на більшу відкритість, фактор тіла, плоті вписався у контент тілесності у широкому екзистенційному сенсі. Зміна ставлення до жінки, до сексуальності, до відносин між статями – чи не одна з визначальних рис епохи. Індустріальне суспільство створило умови для початку кризи традиційної сім'ї, зміни соціальної ролі жінки, порушило цілком конкретні питання про сексуальність як значущу характеристику тіла і плоті.

Ключевые слова: модерн, телесность, «тело без органов», духовность.

Епоха модерну, як вважає Ю.Габермас, починається з Гегеля, який оголосив свободу особистості та здорового егоїзму в рамках громадянського суспільства. Проголошена свобода неминуче вивільнює тіло і розширює значення тілесності. Модерн з його вірою в прогрес, прагненням до раціональності і всезагального контролю дав можливість по-новому розглянути поняття тілесності і змінити ставлення до людського тіла. Ця епоха просякнута чутливою тілесністю, що вже дозріла для вираження власної свободи, але ще не насмілилась вирватись назовні і проявити себе відкрито. Ці особливості спостерігаємо як у повсякденному житті, так і в мистецтві.

Модернізм “втільює залишкову віру в самоочевидну перевагу логічного та наукового раціоналізму, який припускає, що реальна дійсність в цілому може бути витлумачена й осмислена, що ідеї та поняття детерміновані і що люди перебувають на одному рівні спільного всесвітнього досвіду, який є надкультурним і надісторичним» [1, с.269]. Ж.Ф.Ліотар зазначає, що найприкметнішою ознакою модернізму є фактичне віддання переваги універсальному або головному наративу, що містить у собі та охоплює всі інші субнаративи, залежні від трансцендентного означника, що наділяє всю систему